

JINA:NAMBARI:

SHULE:.....

102/2
KISWAHILI
KARATASI YA PILI
LUGHA
MACHI 2019
MUDA: SAA MBILI NA NUSU

JARIBIO LA TATHMINI YA KWANZA 2019 HATI YA KU HITIMU KISOMO CHA SEKONDARI (K.C.S.E) 2019

102/2
KISWAHILI
LUGHA
MACHI 2019

MAAGIZO

- ❖ *Andika jina lako na nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*
- ❖ *Jibu maswali yote.*
- ❖ *Majibu yako yaandikwe katika kijitabu cha maswali*
- ❖ *Watahiniwa wanaweza kuadhibiwa ikiwa hawatafuata maagizo yaliyotolewa katika karatasi hii.*

Kwa mtahini pekee

Swali	Upeo	Alama
1	15	
2	15	
3	40	
4	10	

JUMLA	
--------------	--

1. UFAHAMU

Soma habari ifuatayo kisha ujibu maswali yanayofuata:

Miaka michache iliyopita, kila aliyekuwa amesoma alikuwa na bahati ya kupata kazi katika ofisi za humu nchini. Wote waliofika darasa la saba au pengine kidato cha pili na zaidi wale waliofuzu mtihani wa kidato cha nne, walinyakuliwa juu kwa juu na wizara mbalimbali za serikali au pengine waliandikwa kazi na makampuni. Kwa vile kila moja wao alipata kazi ya kuajiriwa, hakuna aliyejishughulisha na kazi za mtu binafsi kama useremala, uashi, ukulima, uvuvi na kadhalika- kazi kama hizo ziliachiwa wale tu ambao hawakupata fursa ya kuenda shule.

Siku hizi mambo yamebadilika. Licha ya kuwa na elimu ya darasa la saba au kidato cha pili na pengine cha nne, hata wale wenye shahada za vyuo vikuu nao pia wamezifungia shahada hizo mashubakani zikiota ukungu huku wenyewe wakijipurukusha kulima au kufuga; na wale ambao bado hawajakata shauri kama hili, wako barabarani wakipiga lami.

Wakoloni walifanya kosa moja kubwa sana ambalo tumeligundua tu baada ya kunyakua uhuru wetu. Kosa lenyewe ni lile la kuwafanya wananchi waliopata elimu wasipende kushika kazi zinazochafua mikono. Walijua tu kwamba mashamba yao na hata mitambo yao ingalifilisiwa na ile ya waafrika; kwa hivyo ingaliwabidi hata wao waje wawatumikie wenyeji. Ndipo walipokata shauri kutowaamsha waliolala ili wasije wakalala wao.

Katika karne hii, wataalamu wameshawishika kuitumia elimu yao kufanya kazi za mashamba, ujenzi na ufundi wa mitambo. Ijapokuwa baada ya kazi kama hizo mikono huwa imejaa tope au masizi, pato lake ni kubwa ajabu. Jambo la kuvutia zaidi katika makazi kama haya ni kwamba mwananchi huwa ni 'bwana' mwenyewe, hujitegemea mwenyewe bila kochokocho.

Kila moja wetu yuaeleva kinaganaga kwamba kazi kama ya ukulima huleta donge kubwa zaidi ya kazi zote; kwani kila mfanyikazi humwelekea mkulima baada ya kumaliza kazi yake. Mkulima naye hutoa jasho jingi wakati wa kulima shamba. Baadaye atapekua magugu na visiki aviweke katika matita ili aviteketeze moto. Baada ya muda kidogo atapanda na angoje hadi mbengu zake ziaanze kuchipuza. Mara maua huchanua na mazao kujionyesha. Baada ya kuvuna, kazi yake kubwa huwa ni kuanika na kuanua nafaka zake. Wakati huo, mazao yake huwa yatanga, mara yuapanga mara yuapangua mipango juu ya uuzaji. Mazao yafikapo nyumbani, pengine mkulima huipamba nyumba yake na akawaita marafiki zake ili awakirimu kwa vyakula na vinywaji. Karamu ikiisha hana budi kupambua mapambo yote. Huyoo, aenda kuuza bidhaa zake; akirudi yuakaa raha mstarehe akila na kuburudika pamoja na familia yake. Je kuna kazi yenye raha zaidi ya ukulima?

Watu wengi hufikiria maana ya neno 'kulima' ni kushika jembe tu. Hiyo si kweli kwani kuna ukulima namna nyingi, kama vile ufugaji wa ng'ombe, mbuzi au kuku. Hata ufugaji wa samaki au utunzaji wa nyuki pia waweza kuitwa ukulima. Dhamira ya taifa letu changa ni kuwapatia mwangaza wananchi wake waliomo mashuleni, kwamba wangojewa kwa hamu wajiunge na wenzao katika kulijenga taifa lenye nguvu, ili katika kujisaidia wenyewe pia waongeze pishi

katika kulipa taifa maongozi mema yasiyokinai kazi zilizokuwa zikiitwa ‘chafu’ lakini ambazo ndizo hasa kiini cha maendeleo na kujitegemea.

- a) Kulingana na habari uliyosoma, ni mambo gani hasa yaliyochangia kupuuzwa kwa kazi za mtu binafsi? (alama 3)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- b) Wakoloni walikuwa na lengo gani kwa kufanya waafrika waliosoma kuchukua kazi za mikono? (alama 2)

.....

.....

.....

.....

- c) Unafikiri mwandishi wa taarifa hii alikuwa na dhamira gani kwa wasomaji wake? (alama 1)

.....

.....

.....

.....

- d) ..‘Wamezifungia shahada hizo mashubakani zikiota ukungu huku wenyewe wakijipurukusha kulima au kufuga’ Mwandishi anamaanisha nini katika kauli hii? (alama2)

.....

.....

.....
.....

e) Kwa nini wasomaji wa kisasa wameanza kufanya kazi ya ukulima? (alama 3)

.....
.....
.....
.....
.....

f) Eleza maana ya semi hizi kama zilivyotumiwa katika taarifa: (alama 4)

i) Kata shauri.....

ii) Kuwa bwana

2. UFUPISHO

Soma taarifa ifuatayo kisha jibu maswali yanayofuata kulingana na maagizo.

Inaaminika kuwa majeruhi wengi katika mikasa ya ajali huaga au huathirika vibaya zaidi kutokana na hali mbaya ya uokoaji. Watu wengi ambao hujitolea kutoa majeruhi baada ya ajali kama za barabarani, maporomoko ya ardhi au nyumba huwa hawang'amui hata chembe jinsi ya kukabiliana na uokoaji. Hatima ya juhudi zao ambazo hulenga kutenda mema ni kuathirika zaidi kwa majeruhi.

Hali ya ukoaji inaweza kurekebishwa kwa kutoa elimu ya huduma ya kwanza kwa umma. Elimu hii yahitajika na kila Mkenya kwani mikasa ya ajali za barabarani na nyinginezo inaendelea kutokea kila siku.

Ajali zinazotokea, si ajabu kuona makundi ya waokoaji wakibeba majeruhi hobelahobela bila kuzingatia madhara wanayoweza kuwaongezea kutokana na ubebaji wao. Kutojua namna ya kumbeba majeruhi kunaweza kumhatarisha na hata kusababisha kifo.

Kuna mambo mbalimbali ambayo makundi ya waokoaji yanatakiwa kuzingatia wakati yanatoa huduma ya kuokoa. Kwanza ni muhimu kuchunguza kama kuna hatari yoyote inayoweza ikatokea na kuwatia majeruhi na waokoaji hatarini zaidi. Makundi ya waokoaji yameweza kwa kuliingilia eneo la ajali mbumbumbu kama mzungu wa reli.

Hatua ya pili ni kutafuta idadi ya majeruhi. Pana uwezekano wa majeruhi kutupwa mbali na eneo la ajali. Vivyo hivyo, kuna majeruhi ambao huweweseka baada ya ajali na kuanza kutembea wasijue wanakoelekea. Wengi wao huaanguka karibu na eneo la ajali au wakaenda mbali.

Hatua ya tatu ni kuchunguza kama majeruhi amezimia, moyo unapiga na jinsi anavyopumua. Ili kuhakikisha kuwa majeruhi anapumua, mwokoaji atazame kama kifua kinapanda na kushuka. Halikadhalika, mwokoaji anaweza kusikiliza au kuguza kifua na kuona kama kuna ishara za kupumua. Iwapo majeruhi anapumua, mwokoaji amweke katika hali ambayo itaimarisha kupumua kwake. Anaweza akamlaza chali au kumgeuza kwa pamoja na kichwa chake ili kufungua mkondo wa hewa. Pia mwokoaji ahakikishe hamna chochote kinywani kinachoweza kumsakama. Ikiwa hapumui, mwokoaji anaweza kujaribu kumfanya apumue kwa kupuliza hewa mdomoni mwake.

Fauka ya hayo, Upulizaji wa hewa utahakikisha kuwa damu inazunguka mwilini vizuri. Hatua nyingine ni kuchunguza vile amejeruhiwa. Chunguza kama majeraha ni vidonda tu au kuna kuvunjika kwa mfupa na kubainisha ni mfupa upi. Haya yatatamwezesha mwokoaji kujua jinsi ya kumbeba majeruhi. Pakiwa na kuvunjika kwa mfupa, ni muhimu kutotumia kiungo kilichovunjika anapobebwa.

Pia kuchunguza vile majeruhi amejeruhiwa, humwezesha mwokoaji kujua huduma ya dharura atakayotumia. Majeruhi akiwa anavuja damu sana, ni muhimu kuzuia uvujaji huu. Iwapo ni kidonda kidogo, kinahitaji kufungwa ili kuzuia uambukizaji. Mwokoaji anaweza kutumia kifaa chochote kilicho karibu kutolea huduma hizi. Kwa mfano, anaweza kupasua nguo ya majeruhi ili apate kitambaa cha kusaidia kuzuia kuvuja kwa damu au kumfunga kidonda.

Hatua inayofuata ni kumhamisha majeruhi toka eneo la ajali hadi hospitalini. Mwokoaji anaweza kuwatumia watu wengine kutafuta msaada. Wanaweza kupiga simu wakitumia nambari za simu za dharura kama zile za polisi, wazimamoto au makundi ya wataalamu wa shughuli za ukoaji. Nambari hii ya simu huwa 999 popote na huwa haina malipo. Wanaopiga simu ni vyema kutoa maelezo ya mahali ambapo ajali imetokea, ama ya ajali na huduma za dharura zinazohitajika pamoja na idadi ya majeruhi. Iwapo makundi haya ya ukoaji yameahidi kufika, ni bora kuwasubiri.

Ikiwa makundi ya wataalamu wa ukoaji hayakupatikana, ni jukumu la mwokoaji kuhakikisha majeruhi wamehamishwa na kupelekwa hospitalini. Majeruhi wakiwa wengi, ni bora kuanza na wale waliozimia au wenye matatizo ya kupumua kisha kuwaendea wanaovuja damu sana. Baadaye mwokoaji awasaidie waliovunjika mifupa huku akimalizia na wenye majeraha yasiyohatarisha maisha. Ni muhimu kuwabeba majeruhi kwa kutumia machela. Hii hupunguza kuathirika zaidi kwa majeruhi. Iwapo hamna machela karibu, mwokoaji anaweza kuunda moja kwa kutumia vipande viwili vya mbao, blanketi, shuka au makoti.

Ujuzi wa huduma ya kwanza ni mojawapo ya mambo muhimu ambayo kila mtu anapaswa kuwa nayo.

Maswali:

(a) Fupisha aya tatu za kwanza kwa maneno 50-60 .

(alama 5) ut.1

NAKALA CHAFU

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

NAKALA SAFI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(b) Eleza kwa kutumia maneno 90 — 100, hatua zinazotakiwa kufuatwa wakati wa uokoaji. (alama 7) Ut.2

NAKALA CHAFU

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

NAKALA SAFI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1. MATUMIZI YA LUGHA

a) (i) Taja sauti mbili ambazo ni irabu na wakati huo huo konsonanti.

(alama 2)

.....

.....

(ii) Tambua sauti hafifu kati ya zifuatazo:

(alama 1)

/K/, /r/, /gh/, /sh/, /w/

.....

.....

b) Onyesha yambwa tendwa na yambwa tendewa katika sentensi hii.

(alama 2)

Mbunge wa Mtondo Kaskazini atawajengea wanakijiji josho kisha aghurie mjini.

.....
.....

c) Andika kwa msemu taarifa (alama 3)

“Sitakwenda sokoni leo ila nitakwenda kesho,” nikamjibu

.....
.....
.....

d) Eleza matumizi ya neno wale katika sentensi hii. (alama 3)

Wale walioiba ni mabanati wale ambao waliambiwa wale kabla ya kitendo hicho.

.....
.....
.....
.....

e) Yakinisha sentensi hii. (alama 1)

Hapa napo sipo ninapotaka

.....
.....

f) Changanua kwa vielelezo vya mistari / vishale. (alama 3)

Mwanafunzi anapohepa shuleni huadhibiwa kikondoo.

.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....

g) Andika kwa udogo (alama 2)

Mtoto wa mzee yule aligongwa kwa nyundo alipofukuzwa na mbwa.

.....
.....

h) Tumia kiunganishi alakulihali katika sentensi ili kubainisha matumizi yake. (alama 1)

.....
.....

i) Akifisha sentensi hii (alama 3)

mtafanya kazi hii mpaka lini mzee alisema nataka ikamilike leo kesho mtaanza nyingine

.....
.....
.....
.....

j) Tunga sentensi ukitumia 'A'unganifu mwafaka pamoja na nomino ulizopewa (alama 2)

(i) Teo

.....
.....

(ii) Liwali

.....
.....

k) Eleza matumizi ya ni katika sentensi ifuatayo: (alama 3)

Rudini haraka! Amina **ni** mgeni hapa kwetu, nitamtembeza mjini

.....
.....
.....
.....

l) Vitumie vihisishi vifuatavyo katika sentensi. (alama 2)

(i) Ebo!

.....
.....

(ii) Kefule!

.....
.....

m) Sentensi hizi zinaashiria nyakati gani? (alama 2)

(i) Ninapokimbia huchoka sana

.....

(ii) Aendapo msikitini hujitia tohara

.....

n) (i) Imekuwa vigumu mwananchi kuelewa katiba
(andika katika kauli ya kutendea) (alama 1)

.....
.....
.....
.....

(ii) Andika sentensi katika kauli ya kutendewa ukitumia kitenzi 'cha'

(alama 1)

.....
.....
.....

o) Tumia vivumishi vya pekee kutunga sentensi zenye maana ifuatayo.

(alama 2)

(i) bila kubagua

.....
.....

(ii) bila kubakisha

.....
.....

p) Eleza maana mbili za sentensi hii (alama 2)

Alinichezea na Baniani

.....
.....
.....

q) Tunga sentensi mbili tofauti kubainisha maana tofauti kati ya:

(alama 2)

(i) Pamba

.....
.....

(ii) Bamba

.....
.....
.....

r) Mwalimu huyu atawatahini wanafunzi wote watakaofanya mtihani.

(alama1)

Anza: Wanafunzi wote

.....
.....

s) Unda kitenzi kutokana na nomino hii (alama 1)

Nomino

kitenzi

Ufisadi

.....

4. ISIMUJAMII

(Mdundo wa muziki) Kina mama mpo! Kina siste nanyi Are you there? Kampuni ya Platinum imewaletea mafuta mpya ya Silk. Mafuta hayo yana vitamin C, Sunscreen na yana marashi ya kupendeza. Ukiyatumia kwa wiki moja tu, ngozi yako itakuwa laini na nyororo kama ya kitoto kichanga. Nayomacho ya wote, Waaa! Yatakuwa kwako 24/7. Jinunulie! Jinunulie! Mafuta ya silk. Mafuta ya wanawake wa kisasa.

10.

(a) Taja sajili iliyotumiwa hapa. (alama 1)

.....
.....

(b) Taja sifa nne za sajili hii. Alama 4)

.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....

(c) Kwa nini Wakenya wengi hupenda kuchanganya na kubadili msimbo? (alama 5)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

HUU NDIO UKURASA WA MWISHO ULIOPIGWA CHAPA.....

